

Η εμφάνιση του κινηματογράφου στα τέλη του 19ου αιώνα συνοδεύτηκε από την άμεση αποδοχή των λαϊκών στρωμάτων, από τη μία πλευρά, προς το νέο αξιοπερίεργο τεχνικό μέσο, και από την έντονη αντίδραση, από την άλλη πλευρά, εχθρική, συνήθως, των διανοουμένων της εποχής. Στη χώρα μας, μάλιστα, η απαξίωση του κινηματογράφου από τις κυρίαρχες ελίτ συνόδευσε έντονα τη μεγάλη ανάπτυξη του μεταπολεμικού λαϊκού κινηματογράφου. Κατά συνέπεια, έγινε αντιληπτό πως δημιουργήθηκε ένα νέο μέσο με τεράστιες δυνατότητες, τόσο στο πεδίο του ιδεολογικού λόγου όσο και στο πεδίο της οικονομικής εκμετάλλευσης.

Αν και το νέο μέσο εμφανίστηκε εξαρχής ταυτισμένο με την ίδια την πραγματικότητα, μέσα από τις προσπάθειες των πρωτοπόρων κινηματογραφιστών να αποτυπώσουν το περίγραμμα της κοινωνίας τους, γρήγορα κυριάρχησε μέσα από τις μορφές της επινόησης, της μυθοπλασίας (fiction) και της ψευδαισθήσης, οι οποίες οδηγούσαν, δίχως άλλο, στην ανακατασκευή αυτής της πραγματικότητας με ποικίλους τρόπους και πρακτικές. Όταν, τέλος, το νέο μέσο διαμόρφωσε, σε μεγάλο βαθμό, τις εκφραστικές του δυνατότητες, δύο μεγάλα ρεύματα φάνηκαν να κυριαρχούν στις ιδεολογικές και οικονομικές χρήσεις του: το ένα αφορούσε τη χρήση του κινηματογράφου ως οχήματος στο πεδίο της διασκέδασης και της μαζικής ψυχαγωγίας ενός όλο και διογκούμενου αστικού κοινού και το άλλο αφορούσε τη χρήση του κινηματογράφου ως στοιχείου ανατροπής και παρέμβασης στην εκάστοτε ιστορική και κοινωνική συγκυρία. Όμως, είτε μιλάμε για τις ταινίες μυθοπλασίας, είτε για τα ντοκιμαντέρ, είτε για τον εθνολογικό κινηματογράφο, είτε για τα επίκαιρα προπαγάνδας, είτε, τέλος, για τις χρήσεις της ταινίας σε εκπαιδευτικούς σκοπούς, σε όλες τις περιπτώσεις γίνεται φανερή η στενή σχέση του κινηματογράφου με τη σύγχρονή του πραγματικότητα. Από τις αντιθετικές προσεγγίσεις φιλοσόφων και κοινωνικών επιστημόνων για το φαινόμενο του κινηματογράφου ως τις αντιλήψεις και προσλήψεις της κινούμενης εικόνας από το κοινό του κινηματογράφου, σε κάθε περίπτωση λανθάνει ή εμφανίζεται άμεσα το ζήτημα της παράστασης, της αποτύπωσης και της προβολής της πανταχού παρούσας πραγματικότητας. Ωστόσο, η σχέση κινηματογράφου και πραγματικότητας δεν παραπέμπει σε μονοσήμαντους τίτλους εξάρτησης του ενός σκέλους από το άλλο ούτε ομογενοποιεί εργαλειωκά την έβδομη τέχνη με την κοινωνική της αντανάκλαση ούτε, τέλος, υποτάσσει μηχανιστικά τη μία πλευρά στην άλλη. Αντίθετα, η σχέση αυτή συνδέει τις δύο πλευρές διαλεκτικά, διαφυλάσσοντας τις ιδιαιτερότητές τους, οι οποίες υποδηλώνονται κάθε φορά με διαφορετικούς τρόπους έκφρασης και λειτουργίας.

Με βάση τα παραπάνω, το αφιέρωμα της Ουτοπίας για τη σχέση του κινηματογράφου με την πραγματικότητα επιχειρεί να διερευνήσει ερωτήματα που αφορούν:

- Τη χρήση του κινηματογράφου στο πεδίο της ιδεολογίας και της κουλτούρας, καθώς και την ανάδυση των σχέσεων του κινηματογράφου, ως σύγχρονου τελεστικού μηχανισμού των αστακών βιομηχανικών κοινωνιών, με την ιστορική πραγματικότητα. Σε αυτό το πλαίσιο αποφεύγεται η ευθεία ταύτιση της ιδεολογικής δομής των προϊόντων-ταινιών της κουλτούρας με τις νοοτροπικές και ιδεολογικές δομές των θεατών οι οποίοι προσλαμβάνουν αυτά τα προϊόντα.

- Τη δυνατότητα που παρέχει η κινηματογραφική ταινία στην ανάλυση της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας και στην ανάδειξη των ιδεολογικών και κοινωνικών συγκρούσεων τόσο στο πεδίο του θεάματος όσο και στο πεδίο της τέχνης. Έτσι, η κινηματογραφική ταινία θεωρείται ως αξιόπιστο τεκμήριο ιστοριογραφίας και η χρήση της πρέπει να περιέλθει στο οπλοστάσιο της ερμηνείας των κοινωνικών επιστημών για τη σύγχρονή τους πολιτική, ιδεολογική και κοινωνική πραγματικότητα.

- Την ανάδειξη του ντοκιμαντέρ ως προνομιακού πεδίου ανατροπής των αξιών της κυρίαρχης κουλτούρας και τη δυνατότητα, μέσω αυτού, της προβολής αξιών των κυριαρχούμενων στρωμάτων. Την ανάδειξη, επίσης, του ονομαζόμενου κινηματογράφου του πραγματικού, ενός κινηματογράφου ο οποίος επιχειρεί να σταθεί ανάμεσα στη μυθοπλασία και το ντοκιμαντέρ και να άρει, ως ένα βαθμό, τις αντιθέσεις ρεαλισμού και φαντασίας, αλήθειας και κατασκευής.